

olić-Koprivec. Autorica na temelju podataka iz matičnih knjiga, genealoške baze akademika Nenada Vekarića, popisa stranaca u Dubrovniku iz 1815., nedovršenoga popisa iz 1816. i cjelokupnoga popisa iz 1817. prikazuje i analizira prisutnost pojedinaca francuskoga, ali i drugoga stranog podrijetla u Dubrovniku nakon završetka francuske nadležnosti početkom 19. stoljeća. Pritom se posebice osvrće na razne običaje francuskih i stranih pridošlica. Tako izdvaja običaje prilikom vjenčanja, kumstva i mijenjanja prezimena i imena. Završno zaključuje da je većina Francuza u kasnijim desetljećima napustila grad. Glavni razlog tome bila su protufrancuska razmišljanja Dubrovčana, gospodarska kriza i siromaštvo. Tri sljedeća članka također se bave temama iz 19. stoljeća. *Spomenik kao prijeporno mjesto. Trodnevna proslava otkrivanja Gundulićeva spomenika u Dubrovniku 1893. godine* (205-241) rad je Ivana Grkeša. Autor preko arhivske, novinske i fotografske građe prikazuje događaje nakon formiranja Odbora za podignuće Gundulićeva spomenika. Ujedno analizira hrvatska i srpska nacionalistička previranja i nesuglasice tijekom trodnevne proslave. Pri opisu proslave autor uz tekst prilaze slike vijenaca i medalja s nacionalnim obilježjima. Završno iznosi misao da je proslava bila jedna od najkompleksnijih na dubrovačkom prostoru upravo zbog prikrivenih hrvatskih i srpskih metoda za prisvajanje Dubrovnika. Članak *Kultura čitanja Baltazara Bogišića* (243-277) napisala je Danijela Erak. Okosnicu rada čini analiza manjega dijela privatnih pisama, knjiga, časopisa, novina, brošura i rukopisa. Cilj je rada predstaviti interese i čitateljske navike Baltazara Bogišića. Zamjetna je njegova zainteresiranost za djela iz pravne, javne, etnografske i kulturne sfere. Ostala su djela trebala poslužiti za osnivanje javne knjižnice u Dubrovniku. U radu se spominje i razmjena knjiga između Bogišića te hrvatskih i europskih autora. Zaključuje se da je Bogišić najčešće čitao knjige sličnih tema zbog želje za usavršavanjem u određenim znanstve-

nim područjima. U prilogu se nalaze prijepisi pisama koja je Bogišić zaprimio. Kristina Puljizević člankom pod nazivom *Svojim trudom svagdašnji kruh dobiti: ženska zanimanja u Dubrovniku u 19. i početkom 20. stoljeća* (279-306) zaokružuje opus znanstvenih radova. Kao glavni izvor za analizu gradiva poslužile su matične knjige pomoću kojih se od 1832. do 1913. prati porast broja Dubrovčanki na tržištu rada prije ulaska u bračnu zajednicu. Zanimanja su svrstana u kategorije te se unutar njih promatraju promjene na tržištu rada. Detaljno su izdvojena neka zanimanja. Tako se prikazuju obveze švelja, sluškinja, primalja i učiteljica. Preko učiteljskih i primaljskih poslova uočava se porast broja žena u profesionalnim zanimanjima krajem 19. stoljeća. U završnom dijelu rada zaključuje se da je većina Dubrovčanki radila do trenutka udaje.

Osim znanstvenih članaka ovaj broj časopisa sadržava jedan *In memoriam* i osam prikaza. Sjećanje na istaknutoga dubrovačkog povjesničara Barišu Krekića (307-310) napisala je Zdenka Janeković Römer. U osam prikaza predstavljene su najnovije monografije i djela posvećena dubrovačkoj prošlosti, ali i širem dalmatinskom području. Ovaj broj dubrovačkih *Analisa* kronološki iznosi tematski raznovrsne radove, bitne za hrvatsku historiografiju, koji u prvome redu rješavaju i iznose nepoznate aspekte iz svakodnevnoga života Dubrovčana.

Ivan Timon Kus

Radovi Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru 63 (2021), 429 stranica

Časopis *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* doživio je 2021. izdavanje svojega 63. broja. Ovaj broj *Radova* započinje cjelinom od trinaest znanstvenih radova, od čega je deset izvornih znanstve-

nih članaka i tri prethodna priopćenja. Broj završava uobičajenom cjelinom *Osvrti i prikazi*, koju sačinjava pet tekstova.

Prvi među znanstvenim radovima izvorni je znanstveni članak Dejana Filipčića i Mate Ilkića *Sjevernodalmatinski nalazi mletačkog novca za Kandiju od 2 ½ soldina ili 10 torneza* (1-13). Analizirajući 12 mletačkih kovanica nađenih na sjevernodalmatinskom području, autori istražuju kada su, odakle i kojim načinom kovanice dospjele u sjevernu Dalmaciju. Uzimajući u obzir specifičnosti mletačkoga monetarnog sustava u 17. stoljeću i analizirajući kontramärke na pronađene novcu, povezuju taj novac uz mletačku vojsku koja je nakon kapitulacije grada (1669.) napustila Kandiju. Rad je upotpunjen kartom s topografijom nalazišta te slikovnim prikazima svih dvanaest pronađenih kovanica.

U radu *Barski trgovci u Dubrovniku od 1358. do 1405. godine* (15-57) autor Marijan Premović donosi iscrpnu analizu prisutnosti i djelovanja Barana u Dubrovniku u drugoj polovini 14. stoljeća. Temeljeći svoje istraživanje na gradivu Državnoga arhiva u Dubrovniku, autor proučava prisutnost Barana u Dubrovniku preko njihove trgovačke i kreditne aktivnosti. Nakon kratkoga uvoda u povijesni kontekst i obilježja financijskoga sustava (s naglaskom na kamatni sustav) tadašnjega Dubrovnika, Premović ulazi u detaljni prikaz gospodarske aktivnosti Barana i barskih obitelji u Dubrovniku, ističući one najutjecajnije poput Džive *Alexevicha* ili obitelji *Petrovich*. Iznosi i informacije o sirovinama koje su najčešće bile predmetom trgovine u poslovima Barana. Na kraju prilaže dva grafikona koji prate analiziranu financijsku aktivnost Barana u istraživanom razdoblju.

Sljedeći rad, pod naslovom *Prihodi župa i život svećenstva Zadarske nadbiskupije u 16. stoljeću* (59-89), potpisuje Zdenko Dundović, a u njemu tematizira financijsko stanje župa i svećenstva Zadarske nadbiskupije na osnovi izvora o plaćanju crkvene desetine iz

Državnoga arhiva u Veneciji. U uvodnom dijelu ukratko prikazuje povijesni razvoj župe i crkvenih prihoda, razjašnjavajući različite termine koji razlikuju položaj pojedinih crkvi u sustavu ubiranja crkvene desetine. Nadalje, upozorava na teško ekonomsko stanje uzrokovano najviše ratovima s Osmanlijama, ističući pritom česte primjere oprosta od plaćanja desetine. Osvrće se i na strukturu podavanja u naturi i razlike između otoka i zadarskoga zaleđa. Kroz rashode župa skreće pozornost na život samoga svećenstva, naglašavajući siromaštvo koje su dijelili sa stanovnicima. Autor prilaže i više tablica te jednu sliku, koje daju jasniji pregled tematike.

Zadržavajući se na zadarskom području, Grozdana Franov-Živković donosi rad *Zadarska matica umrlih 1597. – 1617.* (91-138). Kako sam naslov navješćuje, autorica proučava zadarsku matičnu knjigu umrlih od 1597. do 1617. godine. U uvodnom dijelu smješta nastanak matice u društveno-povijesni kontekst Zadra na prijelazu iz 16. u 17. stoljeće. Napominje da je matica bogat izvor unatoč šturim narativnim zapisima o pokojnicima. U svojoj analizi matice autorica donosi sveukupno deset tablica i pet grafikona, u kojima sustavno razlaže podatke iz matice po različitim kriterijima poput mjesta ukopa, porijekla, društvenoga položaja i sl. Također navodi sva prezimena kojima porijeklo nije upisano. Stvorivši ovakav detaljan pregled podataka iz matice, Franov-Živković nastoji postaviti podlogu za daljnja istraživanja povijesti Zadra na prijelazu iz 16. u 17. stoljeće.

Slijedi prethodno priopćenje *The diplomacy traffic of Spanish Habsburgs between Dubrovnik and Istanbul (1623-1626)* (139-170), koje je na engleskom jeziku napisao turski historičar Cihan Yemişçi. U članku se bavi nastojanjem španjolske diplomacije da ispregovara mir s Osmanlijama od 1623. do 1626., pri čemu posebnu pozornost posvećuje posredničkoj ulozi Dubrovačke Republike. Glavni izvori koje proučava pisma su engleskoga poslanika u Istanbulu Thoma-

sa Roea, dokumenti iz Državnoga arhiva u Dubrovniku i Osmanskoga arhiva u Odjelu državnoga arhiva Turske. Naglasak je stavljen i na nastojanje Roea, zajedno s njegovim mletačkim, francuskim i nizozemskim saveznicima, da spriječi španjolske diplomate u dogovaranju mira. Yemišci opisuju i teške napore Dubrovčana da održe neutralnost i dobre odnose s objema stranama sve dok moć Španjolske nije počela opadati sredinom 17. stoljeća, čime je i prestala biti tolika prijatelja Osmanlijama. Tekstu je dodana slika lažnoga mirovnog prijedloga iz Španjolske, firmama koji su Osmanlije uputili Dubrovačkoj Republici, njegova transkripcija na turskom i prijevod na engleskom jeziku.

Idući rad, *Služba javnog bilježništva u Dalmaciji za vrijeme mletačke uprave – primjer javnih bilježnika Zadra iz sredine 17. stoljeća* (171-203) autora Filipa Novosela, vraća nas na zadarsko područje. Na temelju spisa zadarskih javnih bilježnika iz razdoblja od 1645. do 1669., koji se čuvaju u Državnom arhivu u Zadru, Novosel daje živopisan prikaz profesionalnoga života javnih bilježnika. Nakon uvoda u *status quo* historiografije i pregleda razvoja i reforme javnoga bilježništva u Mletačkoj Republici (osobito na istočnojadranskoj obali) detaljno proučava profesionalnu aktivnost i uz nju vezan društveni položaj devetorice javnih bilježnika koji su djelovali u Zadru u istraživanom razdoblju. Novosel ističe da su bilježnici bili integralni dio ranonovovjekovnoga društva te upućuje na njihove spise kao plodnu podlogu za buduća istraživanja. Rad je upotpunjen trima grafikonima i jednom tablicom.

Rad Lovorke Čoralić *Dalmatinska obitelj Radnić u vojnoj povijesti Dalmacije (17. – 18. stoljeće)* (205-226) dovodi nas do samoga kraja ranoga novog vijeka. Proučavanjem gradiva iz Državnoga arhiva u Veneciji i Državnoga arhiva u Zadru autorica prati povijest dalmatinske obitelji Radnić s posebnim naglaskom na njihovo djelovanje u mletačkoj vojsci od prvih spomena u izvorima pa sve do kraja Mletačke Republike u osvit 19.

stoljeća. Prolazeći kronološki i poimence članove obitelji koji se spominju u izvorima, prikazuje njihovu vojnu aktivnost i zasluge. Autorica ističe Ivana Radnića i njegova sina Antuna pobliže opisujući njihov javni i privatni život. Za Antuna donosi i podatke o porijeklu vojnika pod njegovim zapovjedništvom, pokazujući da prevladava lokalno stanovništvo s područja Dalmacije, Istre i Boke, te iznosi zaključke o sve većem ulasku neprofesionalnih vojnika u profesionalne snage pred sam kraj postojanja Republike. Pregledu sastava vojnih jedinica pomažu i priložena dva grafa te tri popisa sa sastavima satnija pod Radnićima.

Iduća dva rada vode nas u južnije krajeve Boke kotorske i Dubrovnika. Prvi je prethodno priopćenje *Boka kotorska i primorje između Crne Gore i velikih sila 1797. – 1814.* (227-254) autora Saše Kneževića. Opisujući specifičan geopolitički smještaj Crne Gore na početku 19. stoljeća, Knežević obrađuje nastojanja crnogorskoga vladara, mitropolita Petra I. Petrovića, da ujedini stanovništvo primorja s Crnom Gorom u zaleđu. Pritom obraća pozornost na diplomatske i vojne igre Austrije, Rusije i Napoleonove Francuske, koje su se nadmetale za prevlast nad teritorijima nedavno ukinute Mletačke Republike na području današnje Crne Gore. Autor problematizira promjenjivi odnos Petra I. prema spomenutim velikim silama, a i njegov vojni angažman pomoću kojega je, uz vojnu potporu Engleza, 1813. uspio ostvariti željeno ujedinjenje, ali samo do iduće godine, kada je primorje predano Austriji.

Daniel Dujmić u radu *Uži dubrovački akvatorij u engleskim peljarima 1811. – 1826. godine* (255-288) bavi se izrazito specifičnom temom. Analizira tri engleska peljara izdana 1811., 1817. i 1826. te se posebno fokusira na područje dubrovačkoga akvatorija od rta Vratnik do rta Oštra zajedno s okolnim otocima, uključujući i Mljet, a osvrće se i općenito na područje Jadrana. Uspoređujući međusobno podatke iznesene u sva tri peljara, ali i sa suvremenim informacijama,

upozorava na točnost ili netočnost podataka te ističe razlike među samim peljarima. Oskudnost podataka u peljarima, smatra autor, upućuje na manju važnost Jadrana kao plovnoga područja u to doba. Tekst obogaćuju jedna tablica i pet slika.

U 20. stoljeće uvodi nas prethodno priopćenje Jure Trutanića *Kontroverze oko izbora kandidata otoka Brača za Dalmatinski sabor u kotaru vanjskih općina Brača, Hvara i Visa 1901. godine* (289-324). Na temelju raznog arhivskoga gradiva i novinskih članaka iz onodobnih hrvatskih političkih časopisa Trutanić rekonstruirao političko ozračje uoči, tijekom i nakon izbora za Dalmatinski sabor u kotaru vanjskih općina Brača, Hvara i Visa 1901. godine. Detaljno prikazuje problematiku sukoba lokalnih političkih ličnosti poput Tome Didolića ml., Ante i Frane Radića, Nike Dubokovića Nadalinića i drugih opisujući njihovu uključenost u stranačke, a često i osobne polemike, koje se daju iščitati iz novinskih članaka i privatnih pisama. Naposljetku zaključuje da su unatoč načelnoj suradnji Narodne hrvatske stranke i Stranke prava u ovom kotaru prevladale osobne politike i sukobi.

Nastavljajući s razdobljem ranoga 20. stoljeća, slijedi rad Filipa Šimetina Šegvića *Umjetnost kao propaganda: Ivan Meštrović, sukobljene paralelne kulturne politike i Veliki rat* (325-354). Analizom umjetničkih izložbi u Habsburškoj Monarhiji i svijetu autor problematizira ulogu umjetničkih i ideoloških sukoba u širem kontekstu Velikoga rata. Kao najvažnijega predstavnika jugoslavenski orijentiranih umjetnika ističe Ivana Meštrovića, čije su izložbe u emigraciji bile snažan iskaz političkoga jugoslavenstva i njegovo predstavljanje svijetu. Nasuprot Meštroviću autor postavlja krug promonarhističkih umjetnika okupljenih oko Izidora Kršnjavog, poput Otona Ivekovića i Roberta Frangeša Mihanovića. Uspoređuje Meštrovićeve izložbe u Engleskoj podređene jugoslavenskoj ideji i izložbe u Hrvatskoj kao njihov protuodgovor. Autor

prilaže dvije slike promidžbenih plakata suprotstavljenih izložbi.

Posljednja dva rada bave se razdobljem druge Jugoslavije. Prvi od njih, *Vojno tužilaštvo Jugoslavenske armije (1941. – 1955.)* (355-380), potpisuje Zdravko Matić. Na osnovi arhivskoga gradiva Matić kao središnju temu rada uzima instituciju Vojnoga tužilaštva Jugoslavenske armije, upozoravajući na dosadašnju slabu obrađenost teme. Prateći pravne propise iz ratnoga vremena, prikazuje same početke vojnoga tužilaštva u Jugoslaviji, zatim istražuje njegov kasniji razvoj, odnos prema javnom tužilaštvu, njegov ustroj, djelovanje i razvoj tijekom vremena. Posebnu pozornost obraća na dužnosti i ovlasti isljednika, odnosno kasnije vojnoga tužitelja, ali i na opseg djelovanja tužilaštva, ističući pritom nedostatak pouzdanih podataka, pogotovo u ratnom razdoblju.

Cjelina znanstvenih radova završava člankom *Zadarska nadbiskupija i državne vlasti u prvoj polovici 1980-ih* (381-403), čime nas autor Frane Vrkić ponovno vraća na područje Zadra, ovoga puta pred sam kraj 20. stoljeća. Temeljeći svoje istraživanje na gradivu iz Državnoga arhiva u Zadru, Vrkić donosi pregled odnosa Zadarske nadbiskupije i lokalnih organa vlasti. Uvodi nas u tematiku kratkim pregledom novije povijesti nadbiskupije. Navodi primjere u kojima su državne vlasti prepoznale neprijateljsko djelovanje Crkve i njezinih vjernika i opisuje način na koji su na takvo djelovanje reagirale. U primjerima Vrkić uočava da, unatoč službenom toleriranju, postoji strah od Crkve kao unutarnjega neprijatelja te zaključuje da su reakcije lokalnih vlasti često bile prenaplašene da bi pokazale budnost pred višim instancama. U radu se nalazi i tablica s popisom novosagrađenih crkvi u Zadru 1970-ih i 1980-ih.

Ovaj broj časopisa završava rubrikom *Osvrti i prikazi* (405-426), sastavljenom od pet tekstova koji se dotiču raznovrsnih tema iz prapovijesti, arheologije, crkvene povijesti, umjetnosti i književnosti.